

## **Slutrapport till AFA-Försäkring**

### **Ungas introduktion i arbetslivet. Betydelsen av arbetsmiljöutbildning och arbetsmiljöintroduktion för goda arbetsförhållanden och säkert arbete**

Ing-Marie Andersson

Gunnar Rosén

Kristina Gunnarsson



## ***Sammanfattning***

Utgångspunkten för projektet var att unga arbetstagare skadas mer i arbetet än äldre. Projektet har syftat till att klarlägga hur undervisningen om arbetsmiljöfrågor i gymnasieskolans yrkesutbildningar och vid introduktionen i arbetslivet fungerar idag. Ett långsiktigt syfte var att de unga ska få en bra start i ett säkert och attraktivt arbetsliv.

Projektet har följt gymnasieelever i årskurs 3 på tio skolor inom fyra utvalda yrkesutbildningar (hotell och restaurang, industriprogram metall/trä samt fordon/transport) i länen Dalarna, Gävleborg och Uppsala. Lärare, rektorer och handledare på praktikföretag har också ingått i undersökningen. Ett urval av de elever som efter avslutad utbildning gått ut i arbetslivet har studerats på sina respektive arbetsplatser.

Resultaten visar på en svag koppling mellan intentionerna i läroplanen vad gäller arbetsmiljökunskaper till vad som sker i det dagliga arbetet i skolor och på praktikarbetsplatser. Arbetsmiljöundervisningen kan beskrivas som omodern där fokus mer ligger på att skydda sig själv och att undvika olyckor än att ha ett systematiskt synsätt. Det praktiska ansvaret för arbetsmiljöundervisningen vilar i huvudsak på läraren som i hög utsträckning baserar undervisningen på egna erfarenheter från yrket. Det finns dock lysande undantag där ambitioner och förverkligandet av dessa fungerar utmärkt. En svaghet är att arbetsmiljö tagits bort som separat kurs i och med GY11-reformen genomfördes. Det innebär en risk att arbetsmiljöfrågor prioriteras ner samt svårigheter för skolor att köpa in läromedel i ämnet. Några lärare ser i stället förändringen som positiv, det ger en möjlighet att väva in arbetsmiljö i flera kurser.

Skolorna har många gånger svårigheter att hitta tillräckligt med praktikplatser. Detta resulterar ofta i begränsade möjligheter att styra över hur praktiken skall läggas upp. Handledarutbildningar förekommer sporadiskt utan att vara obligatoriska. Flera insatser har gjorts för att sprida kännedom om projektet.

## ***Inledning***

Projektet *Ungas introduktion i arbetslivet. Betydelsen av arbetsmiljöutbildning och arbetsmiljöintroduktion för goda arbetsförhållanden och säkert arbete* startade i oktober 2012. Projektet tar sin utgångspunkt i att gruppen unga i arbetslivet drabbas av fler olyckor och sjukskrivningar än äldre kollegor. Kompetenskraven för arbeten har ökat vilket innebär att de ungas inträde i arbetslivet sker allt senare och ofta går via tillfälliga arbeten och otrygga arbetsförhållanden. Många arbeten kännetecknas av lågt handlingsutrymme, höga psykosociala krav, lågt socialt stöd och hög arbetsintensitet. På arbetsplatserna kommer de unga i kontakt med farliga verktyg/maskiner, kemiska ämnen, fysiska belastningar och de utsätts även för hot/våld i vissa situationer vilket gör att de är överrepresenterade i arbetsskadestatistiken. Låg medvetenhet om risker, bristande arbetsmiljöutbildning, bristfällig introduktion till arbetet och en vilja att "vara till lags" kan göra dem mer sårbara.

Bra arbetsmiljöer har en avgörande betydelse för att minska negativa hälsoeffekter i arbetet. Det kan gälla såväl fysiska förutsättningar som bra ergonomiska förhållanden som minimerade risker för kemiska ämnen och exempelvis buller. Det kan också gälla en arbetsorganisation och ett ledarskap som lägger grunden för minskade psykosociala problem och förutsättningar för individen att utvecklas i arbetet. Hur bra man än lyckas med att skapa de ideala förutsättningarna ligger en betydande del av förutsättningarna för säkert arbete hos individen. Den enskildes kunskaper om i yrket aktuella arbetsmiljöfrågor och en motivation att använda kunskaperna har då stor betydelse. Det är därför nog så viktigt att unga på väg ut i arbetslivet har de kunskaper som behövs för att minimera negativa effekter av arbetsmiljön. Det är inte tillräckligt med teoretiska kurser i ämnet arbetsmiljö och säkerhet, en bra lärandemiljö där samspelet mellan elev, lärare och handledare fördjupar kunskaperna är också nödvändig för att eleverna ska få en bra plattform för ett säkert framtida arbete.

En av de viktigaste händelserna i en ung människas liv är övergången från skola till arbetsliv. Genom att i arbetsmiljökurser och introduktionsutbildningar ge unga på väg ut i arbetslivet relevanta kunskaper om arbetsmiljöfrågor och risksituationer kan negativa effekter av arbetsmiljön undvikas eller minimeras.

Forskning har visat att insatser för att utveckla ett systematiskt arbetsmiljöarbete också leder till att personalen uppfattar arbetet som mer attraktivt. Med attraktivt menas här ett arbete som individen vill söka sig till men också stanna och engagera sig i. En hög attraktivitet bör därför leda till att företaget har bättre möjligheter att rekrytera kompetent personal. Utbildningen i gymnasieskolan är central för de kunskaper och den attityd som eleverna tar med sig ut i arbetet. Det innefattar såväl den teoretiska undervisningen som den praktiktjänstgöring som är en central del i flera gymnasieprogram. Också den introduktion som ges till nyanställda unga som kommer ut i arbete direkt från avslutad gymnasieutbildning har stor betydelse för kunskaper kring de lokala arbetsmiljöförhållandena och motivation till att arbeta säkert.

Syftet med projektet har varit att klargöra hur arbetsmiljöfrågor i gymnasieskolans yrkesutbildningar och vid introduktionen i arbetslivet hanteras idag. Ett långsiktigt syfte är att de unga ska få en bra start i ett säkert och attraktivt arbetsliv. Behov och möjligheter för att nå det långsiktiga målet har identifieras.

## ***Arbetsgrupp med partrepresentanter***

För att ge förslag på och prioritera bland lämpliga branscher och urval av skolor samt yrkesgrupper som skulle vara i fokus för projektet skapades en arbetsgrupp med representanter för arbetsgivar- och fackliga organisationer. Dessa var Björn Hammar och Malin Nilsson, Teknikföretagen, Angelika Lang och senare Peter Fröven, IF Metall, Lise- Lotte Argulander, Visita, Stefan Eriksson Hotel- och restaurangfacket till dess att han slutade sin anställning samt Leif Lanninge och senare Elanie Brun TYA. Vid senare möten har också Martina Hallgren och David Johnsson, TMF, Kenneth Johansson, GS-facket, Anna-Carin Nordlund, Arbetsmiljöverket knutits till gruppen. Skolverket har efter ett möte avböjt medverkan med motiveringen att de har hög arbetsbelastning och att Skolverkets uppdrag är att stödja skolor medan Skolinspektionens uppdrag är granskande. Gruppen, som tillsammans med projektgruppen möttes 3-4 ggr per år medverkade genom att ge synpunkter på projektets utveckling.

Vartefter fältarbete genomförts och material samlats in diskuterades resultaten och hur detta skulle användas för att nå projektets syfte.

## ***Urval av branscher och skolor för fältarbete***

Med utgångspunkt från projektplan och efter diskussionerna i arbetsgruppen bestämdes att följa en årskull elever inom fyra utvalda yrkesutbildningar (hotell och restaurang, industriprogram metall/trä samt fordon/transport) i gymnasieskolans årskurs 3. Ett urval av de som efter avslutad utbildning går ut i arbetslivet följdes på sina respektive arbetsplatser. Undersökningen avgränsas till aktuella gymnasieutbildningar i länen Dalarna, Gävleborg, Uppsala. Enligt uppgift från Skolverket fanns inom dessa län 73 yrkesprogram med inriktning hotell och restaurang, industri samt fordon och transport. Efter diskussioner i arbetsgruppen valdes tio skolor från de tre länen ut. Urvalskriterierna var att ta med kommunala så väl som privata skolor med industrianknytning, skolor anslutna till Teknikcollege och skolor med varierande antal program i sitt utbud. I det slutliga urvalet ingick restauranginriktningen med fem, transport med fem, IP verkstad sex och hantverk/trä med fyra utbildningsprogram.

Från de olika branscherna har 18 handledare på företag som medverkat i den arbetsplatsförlagda praktiken valts ut att ingå i undersökningen. Ett urval av de elever som efter avslutad utbildning gått ut i arbetslivet har följas på sina respektive arbetsplatser.

## ***Arbetsmiljöundervisningen i skolan***

I studien ingick att klargöra innehållet i läroplanerna avseende arbetsmiljökunskap, vilka kunskaper lärarna har, vilket undervisningsmaterial som väljs och om det finns någon kvalitetssäkring av utbildningen i arbetsmiljöfrågor.

Från höstterminen 2011 gäller en ny läroplan, GY 11. I den nya läroplanen är ämnet arbetsmiljö integrerat i undervisningen under alla tre åren i gymnasieskolans yrkesförberedande program. Detta innebär nya frågeställningar om hur arbetsmiljöundervisningen förändrats avseende både upplägg och undervisningsmaterial. Varje skola är ansvarig för elevernas Arbetsplatsförlagda lärande (APL) och har ett programråd till stöd för detta. Studien har följt elever i årskurs tre och som påbörjat sin utbildning innan GY11. Lärare har dock tillfrågats om den nya läroplanen och vad den innebär för

arbetsmiljöundervisningen. Eleverna som ingick i studien började på gymnasiet före GY11 och har därför följt den tidigare läroplanen vilket inneburit att de hade en kurs i arbetsmiljö och säkerhet i årkurs 1.

Alla de program som ingick i studien hade arbetsplatsförlagd utbildning (APL). En viktig uppgift i projektet var därför att studera hur APL genomförs och kopplas till arbetsmiljöutbildningen.

## ***Genomförda undersökningar***

En etikansökan lämnades in under slutet av 2012. Regionala Etikprövningsnämnden i Uppsala har vid nämndens möte den 16 januari fastslagit att det inte förelåg några hinder mot att genomföra forskningsprojektet. De lämnade endast några förslag på ändrade formuleringar i informationsbreven till deltagarna.

Rektorerna på de 10 skolorna kontaktades för att stämna av deras intresse att medverka och för att få kontaktuppgifter till lämpliga lärare med ansvar för de aktuella utvalda programmen. Informationsbrev om studien skickades ut till rektor och lärare efter samtalet. Besök bokades in med skolorna dels för att träffa alla elever i de aktuella klasserna och dels för att intervjua lärarna. Under våren 2013 besöktes totalt 20 program vid de 10 utvalda gymnasieskolorna. Av de besökta klasserna hör 6 till Industriprogrammet, 5 till Transportprogrammet, 5 till Hotell- och restaurangprogrammet med inriktning mot restaurang samt 4 till Hantverk-Finsnickeri programmet. Eleverna samlades under en knapp lektionstimme och 166 pojkar samt 73 flickor i årskurs 3 svarade på en enkät om arbetsmiljö och en enkät om attraktivt arbete. Ett informationsblad om studien delades ut till eleverna i samband med att de fyllde i enkäterna. Lärare har delat ut enkäter i efterhand till elever som var frånvarande eller hade praktikperiod i samband med besöket. Dessa skickades sedan in till projektledningen i förtryckta svarskuvert. Elevernas 20 lärare intervjuades om arbetsmiljöundervisningen under 30 - 45 minuter. Intervjuerna spelades in och transkriberades.

Under senare delen av våren 2013 genomfördes intervjuer med 6 fokusgrupper på 6 skolor med 5-6 elever från ett eller fler program på samma skola. Avsikten med fokusgrupperna var att få djupare information om elevernas syn på och kunskap om arbetsmiljöfrågor. Alla fyra programmen var representerade. Fokusgruppintervjuerna spelades in för att senare transkriberas.

Under hösten 2013 fick projektgruppen information från skolorna om vilka företag man samarbetade med för elevernas APL. Ett slumpvis urval av handledare som representerade de olika programmen, små och stora företag samt de ingående skolorna kontaktades för att boka en intervju. Syftet med intervjuerna var att få en djupare förståelse för hur handledare under APL introducerar arbetsmiljöfrågor för elever i utvalda program inom yrkesgymnasiet. Fördelningen av handledare var transport fem, industri sex, trä fyra och restaurang fem. De arbetade på företag med 2-1200 anställda och hade varit handledare mellan 1 och 32 år för en till åttio elever. Handledarna fick ett informationsbrev inför intervjuerna. Intervjuerna som varade ca 45 minuter genomfördes av två forskare, spelades in och transkriberades. Några exempel på frågeområden som togs upp var: har skolan kriterier vid val av praktikplatser, vilken kontakt har skolan med praktikplatsen innan eleven kommer dit, hur denna kontakt sker, vad tas upp vid kontakten, tas exempelvis föreskriften om minderåriga i arbetslivet upp, hur eleverna är försäkrade under praktiken och hur informeras elever och företag om försäkringsskyddet,

hur introduktionen i arbetsmiljöfrågor sker och återkopplas det till skolan. Vilken kunskap om arbetsmiljö anser handledaren att eleven har med sig från skolan?

Återigen kontaktades rektorerna på alla skolor för att tillfrågas om att ställa upp på en intervju samt att boka tid för denna. Syftet med intervjuerna var att få en djupare förståelse för hur arbetsmiljöfrågor hanteras praktiskt inom gymnasieskolan samt hur de hanteras i elevernas praktiksituation. Intervjuer genomfördes med 11 rektorer av två forskare. En kompletterande intervju genomfördes på telefon. Intervjuerna spelades in och skrevs ut. Alla skolor var representerade.

Under våren 2014 kontaktades 17 elever som avslutade sin utbildning sommaren 2013 på de företag där de fått arbete. De fyllde i Nordiskt frågeformulär om säkerhetsklimat på arbetsplatsen (NOSACQ-50). En arbetskamrat som arbetat länge på arbetsplatsen ombads också fylla i samma formulär. Därefter genomfördes ett samtal med den nyanställda som också visade upp sin arbetsplats. Ett kortare samtal genomfördes med chef/arbetsgivare. Exempel på frågor är bakgrundsfrågor om företaget, kunder, samarbetspartners, hur chefen kommit in i branschen, vad man tycker om den före detta elevens utbildning och möjligheter att påverka denna, rekrytering, möjligheter, urval, introduktion på företaget mm. Efter samtalet ombads chefen att fylla i arbetsmiljöverkets formulär om självskattning av systematiskt arbetsmiljöarbete. Resultatet från självskattningen har skickats ut till respektive arbetsgivare. Data från frågeformuläret om säkerhetsklimat har analyserats och sammanställts.

Kontaktuppgifter till 220 före detta elever som tidigare medverkat i studien när de gick i årkurs 3 har identifieras. Av dessa kunde 182 kontaktas på telefon och 38 stycken per post för att ytterligare en gång tillfrågats om att svara på enkäten om "attraktivt arbete". Vid telefonkontakten sa sig 170 ungdomar vara intresserade att svara på enkäten. Av dessa uppgav 143 att de hade arbete medan övriga antingen studerade vidare eller var arbetslösa. Det slutliga antalet som skickat in svar blev 90 stycken. Två påminnelser gick ut. De flesta svarade på en webbenkät och det var 73 stycken av de som svarade hade ett arbete.

## ***Utbildningsmaterial***

En lista med aktuella undervisningsmaterial lämpade för elever i gymnasieskolans yrkesprogram har sammanställts. För att ytterligare diskutera lämpliga material har möten genomförts med Liber och Prevent samt partsrepresentanterna i arbetsgruppen.

## ***Avikelser från projektplan***

Projektplanen utgick från att en avsevärt högre budget än vad som beviljades. Av den anledningen har delar av den internationella utblicken bantats. I diskussioner med referensgruppen beslutades dessutom att inte tillfråga eleverna om att skriva dagbok respektive uppsatser samt att företagsrepresentanter skulle kommentera detta. En uppföljning av elever som bytte arbetsgivare under första året som yrkesverksamma har inte heller genomförts.

## ***Praktisk användning av resultaten***

## Spridning och samarbete

Med målet att informera om projektet, dess syfte, aktiviteter, aktuellt läge samt publikationer har en hemsida skapats (<http://www.du.se/sv/Samverkan/Samverkansprojekt/Tema-Arbetsliv/Projekt/Ungas-introduktion-i-arbetslivet/>). Kännedom om hemsidan har spritts framförallt genom alla de kontakter som förekommit med de olika målgrupperna inom ramen för projektet.

Med syftet att informera om projektet och sprida kunskap deltog projektet vid ett seminarium på temat "Hur förebygga arbetsskador bland unga?" under årets Almedalsvecka 2014. Projektledaren har också hållit ett seminarium under september 2013 för GRAMKO (Gruv- och mineralindustrins arbetsmiljökommitté) hos Industriarbetsgivarna. I septembernumret 2013, av tidningen Arbetsliv som ges ut av Prevent är ett tema ungas arbetsmiljö och där finns bland annat en presentation av projektet. <http://www.prevent.se/arbetsliv/artikel/tema---ny/lara-for-livet/splittrad-undervisning-pa-yrkesgymnasierna>

Under våren 2014 har ett möte genomförts med representanter för Region Dalarna som har ett aktuellt projekt som handlar om att få studenter att stanna eller att återvända till Dalarna. Mötet resulterade i ett seminarium som genomförts vid Region Dalarna för att förmedla kunskap om resultat från projektet. Arbetsvetenskap vid Högskolan Dalarna har också fått ett regionalt pilotprojekt på 3 månader med uppdrag att vidga området runt unga. Avsikten är att det ska kunna ligga till grund för ett större projekt om unga inom regionen.

Fortlöpande kontakt har också hållits med ett projekt med titeln "Skolans arbetsmiljö- Hälsosam yrkesdebut" som drivs från Enheten för arbetsmedicin, Centrum för arbets- och miljömedicin i Stockholm.

Projektets innehåll och resultat har också presenterats vid en mindre konferens tillsammans med kollegor från Holland och Finland i maj 2014 och oktober 2015

Under Gilla Jobbet hösten 2014 deltog projektet med en presentation med titeln "Så lär vi ungdomarna om arbetsmiljö!". Vid presentationen medverkade förutom projektgruppen en rektor, en lärare och en handledare från en arbetsplats. Eleven som skulle medverka blev tyvärr sjuk. Vid seminariet togs flera intressanta frågeställningar upp från publiken. Ett resultat av dagen blev en artikel i Elektrikern dec 2014 " [ELEVERNA HAR DÅLIG KUNSKAP OM ARBETSMILJÖN](#)".

I samband med den internationella konferensen IOHA under April 2015 i London höll projektmedarbetarna ett föredrag med titeln "*What pupils in vocational schools learn about risk at work*". I konferensen deltog forskare från ett 50-tal länder.

Projektet har fortlöpande bidragit med information och kunskap till ett Nordiskt projekt om unga som letts från Statens Arbetsmiljö Institut i Norge med syfte att sammanställa aktuell kunskap:

- ***The scientific literature on occupational accidents, disorders and low job participation among young Nordic workers***
- ***The status on young Nordic workers work environment and their knowledge on occupational health and safety***

Det nordiska projektet avslutades med en workshop i Köpenhamn under november 2015. Vårt projekt bidrog till programmet under rubriken ” *How to cooperate for a healthy and safe work environment for young workers*”

Under hösten 2015 har information om projektets resultat delgivits Arbets- och miljömedicin, Universitetssjukhuset Örebro. Kontakten var ett resultat av att projektet uppmärksammats.

## **Publikationer**

Arbetsliv 4 september 2014. Splittrad undervisning på yrkesgymnasierna  
<http://www.prevent.se/arbetsliv/artikel/tema---ny/lara-for-livet/splittrad-undervisning-pa-yrkesgymnasierna>

Arbetsliv 12 Januari 2015, Yrkeselever dåliga på arbetsmiljö.  
<http://www.prevent.se/Arbetsliv/forskning/2015/arbetsmiljofragor-eftersatta-pa-yrkesprogrammen/>

Så lär vi ungdomarna om arbetsmiljö! [http://www.du.se/PageFiles/73566/Nytta2-2014\\_Arbetsmiljo-ungdomar141219.pdf](http://www.du.se/PageFiles/73566/Nytta2-2014_Arbetsmiljo-ungdomar141219.pdf)

Ing-Marie Andersson, Gunnar Rosén, Kristina Gunnarsson. *What Pupils in Vocational Schools Learn about Risk at Work. Ann. Occup. Hyg.*, 2015, Vol. 59, No. Supplement 1, 1–47

doi:10.1093/annhyg/meu119

## ***Vetenskapliga artiklar:***

1. Andersson I-M, Gunnarsson K, Rosén G, Moström Åberg M. *Knowledge and experiences of risks among pupils in vocational education. Safety and Health at Work.* 2014. 5: 3 140-146
2. Andersson I-M, Gunnarsson K, Rosén G. *Headmasters, teachers and supervisors role in knowledge transfer about OHS to pupils in vocational education. Safety and Health at Work.* In Press Accepted Manuscript Open Access DOI: <http://dx.doi.org/10.1016/j.shaw.2015.07.012>
3. Andersson I-M, Gunnarsson K, Hedlund Ann, Rosén G. *Young peoples' entrance to the workplace – Introduction to occupational health and safety.* Submitted to Safety Science 2015

## ***Uppnådda resultat- målgruppernas erfarenheter***

Under våren 2015 inbjöds lärare, rektorer samt representanter från företag som erbjöd praktikantplatser från de utbildningar som deltagit i projektet till temadagar om ”Arbetsmiljö och säkerhet i gymnasieskolans yrkesprogram” i Uppsala och Borlänge. Dessutom deltog även representanter för projektets referensgrupp, läromedelsförlag, Prevent och Arbetsmiljöverket. Under temadagarna presenterades resultaten från projektet då även skolor och praktikföretag gav goda exempel på sitt samarbete för elevernas arbetsmiljö och säkerhet. Deltagarna gavs också möjlighet att fördjupa sig i utbudet av läromedel i ämnet. I samband med presentationerna diskuterades hur man kan förbättra möjligheten till säkrare arbete för ungdomar.



Följande frågor diskuterades på temadagarna och nedan görs en sammanfattning av slutsatserna.

### **Rektorer**

I skollärdarutbildningen bör arbetsmiljö ingå för att ge blivande rektorer relevanta kunskaper i ämnet arbetsmiljö för att kunna leda och styra upp lärarnas arbetsmiljöundervisning. Dessutom bör skolornas befattningsbeskrivning för rektorstjänsten innehålla krav på dokumenterad kunskap i arbetsmiljö. För att upprätthålla kunskapen behövs även fortbildning i ämnet.

### **Lärare**

Även i lärarutbildningen behöver ämnet arbetsmiljö stärkas. För att lärarna ska underhålla sin kunskap kan det vara av vikt att de ges möjlighet att praktisera ute på APL-företagen.

Genom att ta in yrkesspecifik kunskap kan kvaliteten på undervisningen ökas. Som exempel kan nämnas TYA, Teknikföretagen och BYN.

Även SYO-konsulenterna behöver en grund och fortbildning inom ämnet.

### **Utbildningen**

Efter införandet av GY11 är kursen "Arbetsmiljö och hälsa" borttagen ur kursplanen. Däremot ska ämnet arbetsmiljö integreras i relevanta kurser. Det uppfattas både positivt och negativt av både lärare och rektorer. En välplanerad undervisning kan ge förutsättningar för bättre kvalitet medan flera pekar på risken att arbetsmiljöundervisningen kommer i andra hand. Eftersom skolan har ett stort ansvar för eleven i undervisningen är det tydligt att inriktningen ligger på att undvika skador hos eleverna inom ramen för skolans åtagande. Detta leder ofta till att eleverna får en alltför snäv arbetsmiljöutbildning med avsaknad av grundläggande kunskap som är av betydelse för deras inträdande arbetslivet. Ett förslag är att en ny struktur skulle kunna utvecklas för arbetsmiljöundervisningen där eleverna i åk 1 initialt får en undervisning som syftar till att säkerställa att eleverna inte skadas vid övningar på skolan och vid APL. Successivt skall detta byggas ut med alltmer generella kunskaper för att under vårterminen åk 3 fokusera på hur arbetsmiljöarbetet är organiserat, grundläggande tankar, regelverk, ansvar etc. Detta skulle kunna avrundas med att eleverna får undersöka och beskriva hur arbetsmiljöarbetet är upplagt på någon av sina praktikföretag. Kunskaperna i arbetsmiljö kan säkerställas genom användande av någon typ av mall eller checklista och avslutas med en certifiering i ämnet som branschorganisationerna står bakom. Som exempel kan nämnas Maskinkörkortet.

Diskussioner bör föras mellan skola och bransch för att man ska bli överens om elevers rimliga kunskaper när de går ut i arbetslivet. En viktig uppgift i undervisningen är att ge eleverna råg i ryggen att våga ta upp arbetsmiljörisker som de ser i samband med APL men även senare när de kommer ut i arbetslivet.

### **Undervisningsmaterial**

En plattform behöver skapas för att få tillgång till det undervisningsmaterial i ämnet som idag finns. Det finnas också behov av modernare undervisningsmaterial vilket idag är svårare eftersom det inte finns

någon specifik kurs i ämnet arbetsmiljö. Eftersom den kommersiella grunden på detta sätt försvunnit måste arbetslivets intressenter istället ta ansvar. De lärare som låter eleverna göra riskbedömningar och använda checklistor vittnar om goda erfarenheter.

## **APL**

Skola och APL-företag behöver diskutera för att förstå varandras behov, krav och möjligheter för att samarbetet ska fungera med ett bra resultat. När parterna skriver ett gemensamt avtal ska en dokumentation om riskbedömningar finnas med som underlag för att säkerställa en grundläggande arbetsmiljönivå. Skolorna ska erbjuda handledarutbildning där ämnet arbetsmiljö är en viktig del. Ett annat behov är att ordna regelbundna träffar där handledare kan träffas och utbyta erfarenheter. Ett exempel är de träffar som TMF ordnar för trälärare. I ett nästa steg ska skola och APL-företagen planera innehållet i arbetsmiljöundervisningen på praktikplatsen. Skolledningen måste också planera undervisningen så att lärarna ges möjlighet att besöka alla elever på APL. Det är viktigt att läraren på ett systematiskt sätt för en diskussion vid besöket. Som exempel kan Teknikföretagens modell för riskkommunikation användas. För de elever som har sin praktik på arbetsplatser som ligger långt ifrån skolan eller har mobila praktikplatser ska möjligheten att använda digitala kontaktmedel optimeras.

Det viktigaste motivet att ställa upp som APL-företag är tillgång till framtida arbetskraft med adekvat utbildning. Ett annat motiv för företag att ställa upp som praktikföretag är att eleverna kan komma tillbaka och sommarjobba vilket förenklar för företagets semesterplanering.

## **Kommentarer från projektets referensgrupp**

*"Teknikföretagen har varit en av fler representanter i referensgruppen för projektet "Ungas introduktion i arbetslivet". Vi har, på nära håll, kunnat följa och påverka projektet. Anledningen till att vi tidigt såg ett behov av projektet och tackade ja till att delta är att vi vill stärka banden mellan skola och arbetsliv. Våra medlemsföretag vill anställa ungdomar med goda yrkeskunskaper och i detta ligger även kunskaper om ett säkert arbete.*

*Praktiken är en viktig del av utbildningen. Ofta är det elevernas första möte med en arbetsplats och det är viktigt att erfarenheterna blir positiva. Ju bättre förberedd man kommer till praktiken desto bättre erfarenheter tror vi att man tar med sig och desto större är förutsättningarna för att man vill fortsätta arbeta i branschen. Arbetsmiljö och säkerhet är frågor som måste ges plats i utbildningen. Vi ser att det är frågor med hög prioritet på våra medlemsföretag.*

*Projektet har gett spännande kunskap om de praktiska utbildningarna på gymnasiet men också om ungdomars förväntningar på arbetslivet. Projektet har identifierat brister och möjligheter både för skola men också för företag som tar emot ungdomar på praktik. Vår önskan och förhoppning är att denna kunskap ska komma fler till användning. "*

TYAs representant framförde följande punkter:

*"Ett framgångsrecept är att det måste finnas kontinuerlig utveckling i skolan. Lektioner - skapa humor, förtroende. Organisation och styrning oerhört viktig.*

*Rektorernas styrdokument och program innehåller inte SAM (grundplan/uppdrag). Borde göra det. Delegeringar behövs.*

*Aktsamhet på varningstecken i skolan att något inte stämmer med organisationen - ex mycket personalomsättning.*

*Tajmingen i slutet av praktiken med SAM är väldigt viktig för framgång.*

*Skolan måste kunna ge grunderna (SAM) - oavsett tidigare utbildning. Ut och besöka skolorna med material."*

## ***Slutsatser och fortsatt arbete***

Utgångspunkten för projektet var ett konstaterande att unga arbetstagare skadas mer i arbetet än äldre. Projektet har därför syftat till att klarlägga hur arbetsmiljöfrågor i gymnasieskolans yrkesutbildningar och vid introduktionen i arbetslivet fungerar idag. Ett långsiktigt syfte var att de unga ska få en bra start i ett säkert och attraktivt arbetsliv. Behov och möjligheter för att nå det långsiktiga målet skulle också identifieras.

Resultaten visar på en svag koppling mellan intentionerna i läroplanen vad gäller arbetsmiljökunskaper till vad som sker i det dagliga arbetet i skolor och på praktikarbetsplatser. Det praktiska ansvaret för arbetsmiljöundervisningen vilar i huvudsak på de lärare som har ett ansvar för yrkesutbildningen. Ansvariga rektorer styr i mycket liten utsträckning i vad mån läroplanens skrivningar om arbetsmiljö och säkerhet uppfylls. De ansvariga lärarna ges därför ansvaret för att uppfylla kraven i undervisningen och vilka undervisningsmaterial som används. Diskussioner med kollegor kring upplägg av undervisningen förekommer då mest som ett resultat av enskilda lärares initiativ. Yrkeslärarna har ofta en bakgrund från det yrke de undervisar i. Till detta har kompletterande utbildningar lagts för att kunna gå in i lärarrollen. Undervisningen baseras därför i hög utsträckning på lärarens egna erfarenheter från yrket och drivs av en ambition av att lära ut yrkeskunskaper. Detta medför också att arbetsmiljöundervisningen i hög utsträckning utgår från lärarnas egna upplevelser och att exempel mer hämtas från detta än från tillgängliga utbildningsmaterial. Lärarna har inte heller en överblick över vilka utbildningsmaterial som finns tillgängliga.

Arbetsmiljöundervisningen karaktäriseras i hög utsträckning av en strävan att eleverna inte skall skadas akut i samband med undervisningen i skolan såväl som under praktik. Denna prioritering kan sannolikt härledas till det arbetsmiljöansvar som skolan har för eleverna och att olyckshändelser därför måste undvikas. Det moderna arbetsmiljöarbetet utgår från ett systematiskt arbete med att kartlägga och åtgärda brister i arbetsmiljön samt att följa upp effekter av sådana åtgärder. Skolorna har ofta ett väl organiserat arbetsmiljöarbete i sin roll som arbetsplats men av detta ses väldigt lite av hur undervisningen läggs upp. Arbetsmiljöundervisningen kan därför beskrivas som omodern där fokus mer ligger på att skydda sig själv och att undvika olyckor än att ha ett systematiskt synsätt. De enkäter som genomförts i projektet med syftet att belysa elevernas kunskaper kring arbetsmiljörisker och arbetsmiljöarbete bekräftar den bilden.

Den arbetsplatsförlagda delen av undervisningen har en betydande omfattning. Även här är kopplingen mellan målsättningarna i läroplanen och vad som faktiskt sker svag eller obefintlig. I den mån arbetsmiljö tas upp av handledarna utgår det i stor utsträckning från dennes prioriteringar och oftast med målet att

undvika akuta händelser. Skolorna har många gånger svårigheter att hitta tillräckligt med arbetsplatser för praktik. Detta resulterar i att möjligheterna till att styra över hur praktiken skall läggas upp är mycket begränsad. Handledarutbildningar förekommer i varierande omfattning men kan sällan göras obligatorisk.

Tillgången till bra undervisningsmaterial är till stora delar bra. Det är dock inte alltid så att lärarna har kännedom om och använder allt det som skulle kunna vara relevant. Ett problem som identifierats i projektet är det faktum att arbetsmiljö tagits bort som separat kurs i och med GY11-reformen genomfördes. Undervisningen om arbetsmiljö skall nu vara integrerad i övriga relevanta kurser. Mot bakgrund av hårda besparingskrav på skolorna finns det då en risk att det kan vara svårt att motivera inköp av vissa läromedel då det inte direkt kan knytas till en kurs.

Resultaten pekar alltså på ett antal faktorer som resulterar i att ungdomarna när de kommer ut i arbetslivet har med sig en föråldrad syn på vad som kan krävas för en säker arbetsplats och hur arbetsmiljöarbetet skall vara organiserat. Till den ovan beskrivna bilden måste dock läggas att det finns lysande undantag där ambitioner och förverkligandet av dessa fungerar utmärkt. I ett fortsatt arbete baserat på detta projekt är det därför angeläget att systematiskt fånga upp dessa goda exempel och bygga en plan för hur ett fortsatt arbete bör inriktas. Grunden för detta lades i samband med de workshops som genomfördes inom ramen för projektet. Det är därför angeläget att bygga vidare på de slutsatser som drogs där för att på sikt utveckla och modernisera arbetsmiljöundervisningen så att eleverna när de kommer ut i arbetslivet är bättre förberedda och motiverade för att ta sitt ansvar för att minska deras utsatthet.

Ett fortsatt samarbete mellan projekt Ungas introduktion i arbetslivet vid Högskolan Dalarna och Hälsosam yrkesdebut vid Centrum för arbetes- och miljömedicin för att tillämpa resultaten från de båda projekten har diskuterats. Från här beskrivet projekt kan följande erfarenheter utvecklas vidare:

- Resultaten visar att rektors, lärares och APL-handledares roller kan utvecklas. Goda exempel belyser nya och utvecklade sätt att arbeta. Dessa arbetssätt behöver ges kännedom på ett bredare och strukturerat sätt. Vår erfarenhet är att bra arbetssätt är personbundna och isolerade inom respektive utbildningsområde.
- Utbildningsmaterialen är föråldrade och de som finns i nyare former behöver göras lättillgängliga. Här kan en samverkan ske med exempelvis Prevent som har en sådan roll.
- En kompetenshöjning hos rektorer, lärare och APL-handledare kan bidra till ökad säkerhet och minskade risker för unga på väg ut i arbetslivet. Detta kan stärkas ytterligare genom ett samlat grepp där även skolhälsovården och gruppen studie- och yrkesvägledare ingår.

